

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра Фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Волохова І.С. _____

“___” _____ 2019 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності **072 Фінанси, банківська справа та страхування**
за магістерською програмою професійного спрямування «Державні та
муніципальні фінанси»

на тему: «Бюджетний менеджмент Європейського союзу: особливості
застосування та напрями удосконалення»

Виконавець:

студентка факультету **ФБС**

Щоголева Анастасія Романівна

Науковий керівник:

к.н.е., доцент

Коцюрубенко Г.М.

ОДЕСА – 2019

АНОТАЦІЯ

Щоголевої А. Р., «Бюджетний менеджмент Європейського союзу: особливості застосування та напрями удосконалення».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою «Державні та муніципальні фінанси»

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2019 рік

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження - процес управління бюджетною системою Європейського союзу.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти бюджетного менеджменту, зокрема розглянуто сутність та його складові; досліджено структуру та принципи функціонування бюджетної системи ЄС та реалізацію бюджетного процесу в ЄС.

Проаналізовано нормативно-правове регулювання та практику реалізації інституційного забезпечення бюджетного менеджменту ЄС та виявлено тенденції дохідної та витратної частин бюджету та оцінено ефективність реалізації програм діючої багаторічної фінансової рамки. Проведено аналіз існуючих напрямів фінансової взаємодії України та ЄС.

Визначено стратегічні цілі бюджетного планування у формуванні багаторічної фінансової рамки 2021-2027 рр., окреслено напрями розвитку бюджетного менеджменту ЄС в умовах реалізації Брексіт та розроблено рекомендації щодо розвитку бюджетної взаємодії учасників Угоди про Асоціацію з ЄС, на прикладі імплементації угоди в Україні.

Ключові слова: бюджет, бюджетний процес, бюджетний менеджмент, багаторічна фінансова рамка, Брексіт, євроінтеграція.

ANNOTATION

Shchogoleva A.R., «Budgetary management of the European Union: features of application and directions of improvement».

Qualification work for the Master's Degree in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" under the Master's program "Public and Municipal Finance"

Odessa National Economic University

Odessa, 2019

Qualification work consists of three sections. The object of study is the process of managing the budget system of European Union.

The paper deals with theoretical aspects of budget management, in particular the essence and its components; the structure and principles of the functioning of the EU budgetary system and the implementation of the budgetary process in the EU are investigated.

Legal regulation and practice of implementing the EU budgetary management have been analyzed, trends in the revenue and expenditure parts of the budget have been identified, and the effectiveness of implementing the programs of the current multiannual financial framework has been evaluated. The analysis of the existing areas of financial cooperation between Ukraine and the EU is carried out.

The strategic goals of budgetary planning in the formation of the 2021-2027 multiannual financial framework are defined, the directions of the development of EU budgetary management in terms of Brexit are outlined, and recommendations for the development of budgetary interaction of the participants of the Association Agreement with the EU are elaborated, on the example of the implementation of the agreement in Ukraine.

Keywords: budget, budget process, budget management, multiannual financial framework, Brexit, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	8
1.1 Бюджетний менеджмент: сутність та складові.....	8
1.2 Структура та принципи функціонування бюджетної системи Європейського союзу	17
1.3 Складові та елементи етапів бюджетного процесу ЄС.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЄС	36
2.1 Нормативно-правове регулювання бюджетного менеджменту ЄС	36
2.2 Практика реалізації інституційного забезпечення бюджетного менеджменту ЄС.....	41
2.3 Аналіз тенденцій наповнення та використання щорічного бюджету ЄС протягом 2014-2018 років.	44
2.4 Оцінювання ефективності реалізації програм діючої багаторічної фінансової рамки	58
2.5 Аналіз основних напрямів фінансової взаємодії ЄС та України	69
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЄС В УМОВАХ РЕАГУВАННЯ НА ЗМІНИ СТРУКТУРИ ОБ'ЄДНАННЯ	79
3.1 Стратегічне бюджетне планування у формуванні багаторічної фінансової рамки 2021-2027	79
3.2 Перспективні сценарії та напрями розвитку бюджетного менеджменту в умовах реалізації Брексіт	86
3.3 Шляхи розвитку бюджетної взаємодії учасників Угоди про Асоціацію з ЄС (наприкладі співпраці України та ЄС).....	100
ВИСНОВКИ	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	122
ДОДАТКИ	128

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Європейська інтеграція для України - це подальше політичне та інституційне зближення з ЄС та еволюційне просування до кінцевої мети інтеграції до Європейського Союзу; адаптування українського законодавства до норм ЄС та Ради Європи як ключовий інтеграційний елемент. На даному етапі шляху до євроінтеграції дуже важливим є розуміння усіх аспектів функціонування союзу як такого та подальшого впровадження цих засад у українське законодавство. Цим і зумовлена актуальність даної теми.

Спрямованість України до вступу в Європейський Союз зумовлює необхідність вивчення різних аспектів функціонування і політики союзу, а також наслідків, які випливають із членства в ньому. Єдина бюджетна політика ЄС – є прикладом єдиної політики, де стикаються національні інтереси різних країн, здійснюється політика взаємодії країн між собою та із іншими країнами світу та формуються довгострокові пріоритети. Наразі, Європейський Союз переживає нелегкі часи в економічному та політичному аспектах, зумовлених виходом Великобританії з ЄС, а також складними стосунками із деякими сусідніми державами. В таких умовах, для подальшої співпраці з ЄС Україні важливо продемонструвати, що вона може бути надійним сусідом для ЄС.

Незважаючи на те, що велика кількість європейських вчених досить результативно працює над дослідженням різних аспектів діяльності бюджетної системи ЄС, у українських вчених відповідна проблематика лише набирає обертів. Серед зарубіжних авторів можна виділити наступних представників: Ф. Хайнеман, Ф. Кабатусуїла, М. Шрейер, В. Кок, Дж. Феррер, Дж. Піт, Б. Карлссон та інші. Що стосується вітчизняних вчених, можна виділити праці наступних авторів О. Приходько, В. Макогон та В. Посельський.

Виконання бюджету ЄС передбачає багато суб'єктів, а також тисячі проектів та заходів проводяться щороку. Ось чому контроль проводиться щорічно, хоча багаторічні фінансові рамки розраховані на 7 років. Навколишнє середовище для моніторингу та контролю бюджету ЄС вже є складним через характер бюджетної системи ЄС.

Об'єктом дослідження є процес управління бюджетною системою Європейського союзу.

Предметом дослідження є економічні відносини, які формуються в процесі формування та використання фінансових ресурсів в бюджетній системі Європейського Союзу.

Метою даного дослідження є аналіз і безпосередньо оцінка бюджетного менеджменту в ЄС та визначення напрямів майбутньої співпраці України з ЄС. При досягненні поставленої мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

1. Дослідити теоретичні аспекти бюджетного менеджменту, розкрити сутність та складові;
2. Розглянути структуру побудови та принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу;
3. Визначити структуру та елементи етапів бюджетного процесу ЄС;
4. Дослідити нормативно-правове регулювання та практику реалізації інституційного забезпечення бюджетного менеджменту ЄС;
5. Виявити тенденції формування та виконання щорічного бюджету ЄС протягом 2014-2018 рр. та оцінити ефективність реалізації програми діючої багаторічної фінансової рамки 2014-2020 рр.;
6. Провести аналіз існуючих напрямів фінансової взаємодії України та ЄС;
7. Визначити стратегічні цілі бюджетного планування у формуванні багаторічної фінансової рамки 2021-2027 рр. ;

8. Окреслити напрями розвитку бюджетного менеджменту ЄС в умовах реалізації Брексіт;
9. Розробити рекомендації щодо розвитку бюджетної взаємодії учасників Угоди про Асоціацію з ЄС, на прикладі імплементації угоди в Україні.

Методи дослідження: В процесі дослідження використано методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, єдність історичного та логічного), порівняння - при розкритті суті і значення бюджетного менеджменту; економіко-статистичний та аналітичного групування – для дослідження динаміки і структури доходів та видатків; методи Європейської комісії для оцінки ефективності виконання програм багаторічної фінансової рамки, опису та аналогії, індукції та дедукції – для дослідження особливостей бюджетного менеджменту в Європейському Союзі; визначення недоліків та пошуку шляхів їх врегулювання. Для побудови таблиць та графіків, застосовувалися прикладні програми Microsoft Word та Microsoft Excel.

Наукова новизна просліджується в опрацюванні численних джерел зарубіжних авторів, звітів Європейської комісії та синтезування отриманих знань, адже дана тема є новою та не достатньо розкритою у вітчизняній літературі. Практичне значення одержаних результатів, які можуть бути використані для подальшого вдосконалення бюджетного менеджменту в Україні на основі досвіду ЄС, для наукових розробок з досліджуваної теми, для підготовки студентів та викладачів.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти ЄС; офіційні документи та методичні матеріали комісії Європейського союзу та Європейського парламенту, а також Рахункової ради України та Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України; монографії та інша наукова література; статті у періодичних виданнях із питань бюджетного менеджменту в ЄС ; довідково-інформаційні

видання; облікові та статистичні дані, фінансові звіти Європейської комісії за період 2014-2018 рр.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів. У першому розділі досліджуються теоретичні аспекти бюджетного менеджменту. У другому аналізується ефективність формування та використання фінансових ресурсів бюджетної системи ЄС. У третьому розділі визначені проблеми та проблеми розвитку бюджетного менеджменту ЄС та напрями удосконалення. Обсяг роботи складає 136 ст., 9 таблиці, 30 рисунків, 19 додатків та 51 використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Протягом написання були виконані завдання поставлені на початку роботи, а саме:

1. Досліджено теоретичні аспекти бюджетного менеджменту в Європейському Союзі. Було виявлено, що бюджет ЄС керується трьома різними способами: безпосередньо Європейською Комісією, спільно Європейською Комісією та національними органами влади, або опосередковано іншими органами всередині чи поза ЄС, такими як треті країни та міжнародні організації. Окрім того, до 80% видатків бюджету ЄС управляються державами-членами в рамках так званого спільного управління в таких сферах, як сільське господарство, допомога в рості та зайнятості регіонам ЄС (Європейські структурні та інвестиційні фонди). Комісія стягнує всі неправомірно сплачені кошти, що є наслідком помилок, неправильності чи навмисного шахрайства. Національні уряди однаково відповідають за захист фінансових інтересів ЄС. Це передбачає співпрацю з Комісією та її Управлінням протидії шахрайству (OLAF).

2. Бюджет ЄС - це насамперед бюджет, орієнтований на інвестиції, з акцентом на розподіл ресурсів на конкретні цілі саме в ЄС, а не на дублювання асигнувань національного бюджету. За своєю суттю інвестиційні програми найкраще розглядаються з багаторічної, а не з річної точки зору, і слід помітити, що бюджет ЄС має міцний багаторічний характер, якій не повторюється у будь-якій країні-члені ЄС. Зокрема Регламентом Ради визначено загальні принципи бюджетної системи ЄС, які є рекомендованими до застосування країнам членам об'єднання з метою забезпечення єдності підходів щодо реалізації бюджетного менеджменту в частині формування обсягів та визначення структури державних видатків.

3. Бюджетна процедура в ЄС складається з декількох етапів. Головними специфічними характеристиками бюджетної процедури Європейського Союзу є особливий статус і функції його інституцій та

існування інституту багаторічного фінансового планування (фінансових перспектив).

4. Що стосується нормативно-правового регулювання бюджетного процесу, воно здійснюється за допомогою трактатів, положень та актів, угод між установами. Існує два трактати, які які регулюють бюджетний процес – Трактат про функціонування ЄС та Трактат про Європейський союз. Вони визначають загальні принципи та умови функціонування бюджету Європейського союзу. Положення та акти, реалізують принципи, викладені в Трактатах: інформація про акти, що регулюють систему власних ресурсів, положення про довгостроковий бюджет та фінансове регулювання.

5. Також було проведено аналіз динаміки та структури доходів та витрат бюджету ЄС протягом періоду 2014-2018 рр. в межах діючих багаторічних фінансових рамок. За аналізований період 2014-2018 рр. доходи бюджету ЄС мали тенденцію до збільшення, однак протягом усього періоду спостерігались незначні коливання у 2016-2017 роках. Головним чином коливання були спричинені коригуванням бюджету на частку Великобританії. Загалом, протягом усього аналізованого періоду найбільше питому вагу становили власні доходи на основі ВНД (в межах 56-68%), традиційні власні доходи та власні доходи на основі ПДВ займають майже однакову питому вагу (в межах 10-14%). Витрати мали тенденцію до зменшення у 2016-2017 роках. Як вже згадувалось вище, надходження до бюджету також мали тенденцію до зниження. Таким чином, можна зробити, що розмір надходжень залежить від потреб бюджету у плановому році. Витрати ЄС на 2014-2020 роки поділяються на наступні шість широких категорій. Найбільшу питому вагу у витратах займають дві категорії – Розумний та інклюзивний ріст (42-50) та Стале зростання: природні ресурси (35-40%). Їх частка коливалась протягом усього періоду.

6. Європейський Союз надає підтримку Україні для забезпечення стабільного, заможного та демократичного майбутнього для всіх її громадян, ЄС збільшив свою підтримку економічним та політичним реформам в Україні. Також відбулися переговори щодо Угоди про асоціацію, що включає в себе глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (ГВЗВТ) між ЄС та Україною. Окрім політичної підтримки, ЄС також виділив фінансову підтримку Україні. Вона складається з 13,8 мільярдів євро, що підтримуватимуть процес реформ протягом наступних кількох років.

7. Діюча багаторічна фінансова рамка 2014-2020 завершується і саме тому нещодавно була запропонована нова багаторічна фінансова рамка на період 2021-2027 рр. Загалом, програма розрахована на фінансування близько 1,3 трлн. євро. Фінансування включає широкий спектр різних політичних пріоритетів Європейського Союзу. Наступна багаторічна фінансова рамка повинна враховувати загальні принципи щодо багаторічних фінансових рамок та сучасний стан речей у світі з метою покращення ефективності її запровадження, а саме: взаємозалежність багаторічних фінансових рамок між собою, бюджет має відповідати національній стратегії розвитку, іноваційність, ефективна оцінка запроваджених програм, часові рамки, обумовленість та правила, гнучкість.

8. Під час планування наступної багаторічної фінансової рамки дуже гостро встало питання Брексіту та які наслідки цей процес за собою несе. Безсумнівно, Брексіт матиме негативні наслідки для обох представників цього процесу. Саме тому важливо здійснити заходи для усунення негативних наслідків, а саме створити континентальне партнерство, яке матиме характер глибокої економічної інтеграції. Континентальне партнерство утворюватиме більш широке коло навколо ЄС, не поділяючи наднаціональний характер ЄС, за винятком випадків, коли необхідні загальні механізми примусового виконання для захисту

однорідності єдиного ринку. Членами континентального партнерства будуть ЄС, усі країни ЄС, Великобританія та інші країни, які забажають взяти участь.

9. Наприкінці роботи було досліджено складнощі реалізації європейських програм в Україні. 2018 рік став визначальним для європейської інтеграції України. Україна зробила важливий крок по затвердженню на конституційному рівні стратегічних цілей членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору. Однак, за підсумками виконання завдань, запланованих на 2018 рік, УА була виконана на 52 %. В основі хронічного відставання від графіку імплементації УА лежать наступні чинники: нереалістичність строків, закладних в УА, застарілість певних зобов'язань по УА, інституційна слабкість процесу забезпечення імплементації Угоди про Асоціацію з ЄС, прийняття законодавчих рішень, що суперечать УА. Ефективність виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС залежить від забезпечення синергії між трьома надважливими процесами в Україні – імплементацією Угоди про асоціацію, регіональною політикою та децентралізацією. Тільки за такої синергії можливе просування України до євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. — К.: НІОС. — 2000.— 416с.
3. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 640 с.
4. Форкун І. В., Фролова Н. Л. Бюджетний менеджмент; Підручник.- К.:ХНУ,2010.
5. Снісаренко О.Б. Розвиток та використання бюджетного інвестиційно-інноваційного потенціалу / О.Б. Снісаренко, С.В. Косенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sworld.com.ua/simpoz2/60.pdf
6. Макогон В. Бюджетна політика у країнах ЄС / В. Макогон // Вісник КНТЕУ. — 2011. — No 6. — С. 36— 45.
7. ДехтярН.А.Порівняльнахарактеристикапринципів реалізації бюджетної політики країн ЄС та України в частині формування державних видатків / Н.А. Дехтяр, І.М. Боярко, О.В. Дейнека // Бізнесінформ. — 2013. — No 8. — С. 45—50.
7. Практичний poradник державного службовця з організації регіонального співробітництва / Уклад. Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. — Вип. 3: Регіональна політика Європейського Союзу. — 60 с.
8. Алгоритм бюджетної процедури в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. — — — — — Режим доступу: www.researchgate.net/.../0046352362a9e024cd00000
9. Financial regulations — European Commission: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ec.europa.eu/budget/biblio/documents/regulations/regulations_en.cfm?
10. Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities // OJ. — 2002 (16.09). — L 248. — P. 29 [Електронний ресурс].

— Режим доступу: http://eurex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=2002&nu_doc=1605

11. Гуменюк В. Фінансова перспектива ЄС на 2014— 2018 роки: способи впливу / В. Гуменюк, К. Зарембо, А. Білоус [Електронний ресурс]. — Режим доступу: icps.com.ua/pub/files/55/95/MAFF_Ukr.pdf

12. Чужиков В. Антикризовий бюджетний менеджмент в ЄС / В. Чужиков, А. Бояр // Економіка України. — 2012. — No1. — С.69—78.

13. How is the EU budget spent? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/expenditure /index_en.htm

14. Multiannual financial framework 2014-2020 and EU budget 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bookshop.europa.eu/en/multiannual-financial-framework-2014-2020-and-eu-budget-2014-pbKV0413055/?CatalogCategoryID=mpgKABstFogAAAEjbIUy4e5K>

15. European Union budget [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.government.nl/issues/ european-union/european-union-budget>

16. European Union Public Finance. Fourth edition / European Commission. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. — Р. 350 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/library/publications/financial_pub/ EU_pub_fin_en.pdf

17. Governance Statement of the European Commission. — Brussels, 30 May 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/doc/ governance_statement_en.pdf

18. Internal Audit Service [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/internal_audit/ index_en.htm

19. European Council - Council of the European Union [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/>

20. Баскаков А.Ю., Особливості функціонування системи бюджетного менеджменту в ЄС // Економічна Наука. – 2015. - No 4. — С. 57—62.
21. European Commission EUROPEAN ANTI-FRAUD OFFICE [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/anti-fraud/investigations/fraud-figures_en
22. EU expenditure and revenue 2014-2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/budget/graphs/revenue_expenditure.html
23. Фінансовий звіт бюджету ЄС 2018 – Європейська Комісія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [KVAI18001ENN.en.pdf](https://ec.europa.eu/budget/financial_statements/2018_en.pdf)
24. Огляд виконання програм 2014-2020, Publications Office of the European Union in Luxembourg [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/ppo_db2020.pdf
25. Budgeting and performance in the European Union: A review by the OECD in the context of EU budget focused on results [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-performance-in-the-eu-oecd-review.pdf>
26. 2014-2020 Multiannual Financial Framework (MFF): Mid-term revision [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593569/EPRS_BRI\(2016\)593569_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593569/EPRS_BRI(2016)593569_EN.pdf)
27. Департамент міжнародного торговельно-економічного співробітництва та європейської інтеграції - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fb2ba7cd-0c2d-4a21909a0ace4c5b4801&title=VilnaTorgivliaZsNovaEpokhaUTorgovelnikhVidnosinakhUkrainas-infografika->
28. Звіт рахункової палати за 2018 рік - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2018/ZVIT_RP_2018.pdf

29. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>
30. Facts and Figures about EU-Ukraine relationships - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_ukraine_eng_web.pdf
31. Сапітон М. Що таке Horizon 2020? [Електронний ресурс] / Михайло Сапітон. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://ain.ua/special/about-horizon-2020/>.
32. 2021-2027 multiannual financial framework and new own resources: Analysis of the Commission's proposal [Електронний ресурс] / 2018. — Режим доступу до ресурсу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/625148/EPRS_IDA\(2018\)625148_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/625148/EPRS_IDA(2018)625148_EN.pdf)
33. Beun H. The innovation potential of the EU Budget 2021-2027 / H. Beun, M. van Schaik, A. Schout. // Clingendael Policy Brief. — 2019. — С. 1–14.
34. DONATI N. MFF 2021-2027: Winners and losers across the EU from a social policy perspective / NICCOLO DONATI. // EUVisions. — 2019. — С. 1–10.
35. Сергій Польовик С. Проект бюджету ЄС на 2021–2027 рр. та його значення для України / Сергій Сергій Польовик. // НЕЗАЛЕЖНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Борисфен Інтел. — 2018. — С. 1–10.
36. Allen and Overy. Implications of EEA membership outside the EU-different name, same game? [Електронний ресурс] / Allen and Overy. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: http://www.allenoverly.com/Brexit-Law/Documents/Macro/EU/AO_BrexitLaw_-_EEA_Membership_Jul_2016.PDF.

37. Darvas, Zsolt. Brexit vote boosts case for inclusive growth / Darvas, Zsolt. // Blog Post. – 2016.
38. Dustmann. The Fiscal Effects of Immigration to the UK / Dustmann, C. Frattini, T. Frattini. // Centre for Research and Analysis of Migration. – 2013.
39. May T. Speech on Brexit [Электронный ресурс] / Theresa May. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.conservativehome.com/parliament/2016/04/theresa-mays-speech-on-brexit-full-text.html>.
40. Office for National Statistics. Employment by country of birth and nationality [Электронный ресурс] / Office for National Statistics. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/datasets/employmentbycountryofbirthandnationalityemp06>.
41. Petropoulos. Brexit and competition policy in Europe / Petropoulos, Georgios. // Blog Post. – 2016.
42. The messy rebuilding of Europe / Pisani-Ferry, Jean, A. Sapir, G. Wolff. // Policy Brief. – 2010. – №2012.
43. Sampson. How ‘Economists for Brexit’ manage to defy the laws of gravity / Sampson, Thomas, G. Ottaviano. // Centre for Economic Policy Research. – 2016.
44. Sapir. Should the UK pull out of the EU customs union? / Sapir, André. // Blog Post. – 2016.
45. Sapir. One market, two monies: the European Union and the United Kingdom / Sapir, André, G. Wolff. // Policy Brief. – 2016. – №2016.
46. Schoenmaker. Lost passports: a guide to the Brexit fallout for the City of London / Schoenmaker, Dirk. // Blog Post. – 2016. – №2016.
47. Brexit and the Impact of Immigration on the UK / Wadsworth, Jonathon, S. Dhingra, G. Ottaviano. // Centre for Economic Performance. – 2016.

48. Wikipedia. EFTA Court [Електронний ресурс] / Wikipedia. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://en.m.wikipedia.org/wiki/EFTA_Court.
49. Климпуш-Цинцадзе І. ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У 2018 РОЦІ [Електронний ресурс] / Іванна Климпуш-Цинцадзе. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf>.
50. Національний інститут стратегічних досліджень. Про результати виконання економічної частини угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2018 році та завдання на 2019 рік [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/en/node/211>.
51. Аналітичний документ. Як підвищити ефективність реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Аналітичний документ // Європейська правда. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/455/files/webimprove-efficiencyua2018.pdf>.